

Профессия народной учительницы рассматривается в контексте модернизационных преобразований общества и женской эмансипации в Галиции второй половины XIX – начало XX в.. Это была одна из первых доступных профессий и способ реализации женщины вне дома, что являлось определенным вызовом консервативному патриархальному мировоззрению. Получение образования и должности учительницы позволяло женщине строить индивидуальную жизненную стратегию соответственно с ее собственными взглядами, желаниями и потребностями. В результате такого выбора она становилась менее зависимой от мужчины, что часто вело к изменению отношений в семье в сторону их демократизации.

Ключевые слова: *женщина, эмансипация, Галиция, народная учительница, интеллигенция.*

Profession of a primary school teacher is considered in the context of modernization transformation of society and woman's emancipation in Galicia in second half of XIX till early XX century. It was one of the first available professions and the way of woman's realization outside the home, which was a certain challenge to conservative patriarchal worldview. Gaining education and teacher position were becoming the basis for the construction of individual life strategies of woman according to her beliefs, desires and needs. As a result of this choice, she was becoming less dependent on a man what was often the cause of changes in family relationships towards their democratization.

Keywords: *woman, emancipation, Galicia, primary school, primary school teacher and intellectuals.*

УДК 81'1.161.2:94(477.83/86)

Василь БУРДУЛАНЮК

УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

У статті досліджується розвиток українського мовознавства в Галичині другої половини XIX – першої третини XX ст. Показано внесок у його розвиток І.Вагилевича, Я.Головацького, О.Огоновського, І.Верхратського, С.Желехівського, О.Колесси, С.Смаль-Стоцького, І.Франка, І.Свенціцького, І.Зілинського, І.Панькевича, В.Сімовича та інших науковців.

Ключові слова: *Галичина, Наддніпрянська Україна, українське мовознавство, Наукове товариство імені Шевченка, Львівський університет, Чернівецький університет.*

Рідна мова відігравала важливу роль у збереженні національної свідомості та ідентичності українців Галичини впродовж тривалого періоду їх бездержавного існування. Тому закономірним є інтерес до наукового доробку українських мовознавців Галичини другої половини XIX – першої третини XX ст. Окреслена наукова проблема ще не знайшла належного цілісного висвітлення у вітчизняній історіографії. Тож метою статті є вивчення мовознавчих досліджень українських учених Галичини другої половини XIX – першої третини XX ст.

Мовознавчі зацікавлення були важливою сферою наукової діяльності діячів “Руської трійці” Івана Вагилевича та Якова Головацького. Ще у своїх ранніх мовознавчих розвідках І.Вагилевич відстоював тезу, що основною рисою народу, який вступив у “політичне життя і виробив собі власний характер”, є “передусім мова”. Він написав і в 1845 р. опублікував “Граматику малоруської мови в Галичині”, у якій свідомо наводив приклади історичного змісту, що мали викликати в читачів почуття патріотизму. Згодом він підготував підручник із граматики “Начальніа правила малоруской граматики”, виданий у Відні 1851 року.

І.Вагилевич звертав також увагу на конкретні питання лінгвістичної науки. У статті “Дещо про корені старослов’янської мови”, яка увійшла до першої частини його “Філологічних досліджень”, розглядається історична система будови стародавніх слов’янських слів. Там же в розвідці “Лінде і його місце у філології” дається оцінка стану розвитку лінгвістики в контексті слов’янської і загальноєвропейської науки¹.

Тривалий час І.Вагилевич працював над підготовкою та впорядкуванням словників. Він, зокрема, підготував “Словар южноруського языка”. Це незакінчений українсько-польсько-німецько-латинський словник, що містить майже 11 тисяч українських слів. Учений вкладав його за зразком відомого сербсько-німецько-латинського словника Вука Караджича. Дослідник підготував також “Idyotycon” – українсько-німецько-латинський словник, що був складовою частиною його монографії “Розвідки про південноруську мову”, невеликий українсько-польський фразеологічний словник, що також був поміщений у згаданій монографії, і словник румунської мови як додаток до праці “Наука дацько-романської мови”. На жаль, більшість із цих праць залишилася не опублікованою. Цікаво відзначити, що в згаданій монографії “Розвідки про південноруську мову” автор говорить про місце української мови серед інших слов’янських мов. І.Вагилевич слушно підкреслює, що українська мова – єдина на всій території України й лише місцями дещо видозмінюється, що характерно для кожної мови².

Слід згадати й про те, що у своїх відомих народознавчих дослідженнях про гуцулів, бойків та лемків І.Вагилевич уділив також увагу характеристиці їхніх говірок і подав словнички гуцульських, бойківських і лемківських термінів³. Є у вченого також ряд літературознавчих досліджень. Отже, як довів дослідник життєвого й творчого шляху І.Вагилевича Г.Дем’ян, він мав усі підстави домагатися посади професора руської мови і літератури у Львівському університеті, на яку претендував і Я.Головацький. Але його спіткала доля, подібна до Франкової в тому ж університеті. Очевидно, що австрійський уряд не зміг йому простити антиавстрійських виступів “Дневника руського” за його редакторства і згодом, після придушення львівського повстання восени 1848 року, це призначення втратило силу. Воно стало недійсним, бо в листопаді 1848 р. було розпущено Шкільну крайову раду, яка його видала⁴.

Я.Головацький дотримувався думки, що на основі мови, якою говорить народ, установлюються межі його поширення. У ряді праць він доводить давність української мови, тривалість її вживання в Галичині всупереч політиці Речі Посполитої. Учений вивчав книжну мову XVI–XVIII ст., дав оцінку мови стародруків, що вживалися у братській друкарні у Львові та інших друкарнях⁵.

Восени 1848 р. на Соборі руських учених у Львові Я.Головацький виступив з промовою “О язиці южноруським і его нариччях”, яку згодом опублікували. Це був виступ на захист рідної мови, її багатих історичних традицій⁶. Тут він зробив першу спробу наукової класифікації діалектів української мови.

1849 року Я.Головацький на основі своїх викладів у Львівському університеті, де цього ж року очолив кафедру руської словесності, підготував “Граматику руського языка”⁷.

У 1857–1859 рр. учений укладає словник української мови під назвою “Матеріали для словаря малороссийского наречія собранные в Галичині і в сіверовосточній Венгрії”, який був доведений до літери “З”⁸. Це один із перших діалектних словників, що обсягом і багатством матеріалу перевищує опубліковані та відомі в рукописах аналогічні словники.

Незважаючи на те, що з 1849 до 1867 року Я.Головацький очолював кафедру руської словесності у Львівському університеті, саме в цей час він стає на позиції реакційного москвофільства й заперечує українську мову як рівноправну слов’янську. Відтепер він ігноруватиме українську мову у власній науковій практиці і як предмет дослідження. Свою публікацію “Літературні відгуки” він спрямовує проти Ф.Міклошича, А.Шлейхера та інших славістів за їхні визнання української мови на рівні з іншими слов’янськими мовами⁹.

Слід відмітити, що справді науковий розвиток українського мовознавства в Галичині починається з наукової діяльності Омеляна Огоновського, який після переїзду Я.Головацького до Росії майже 30 років очолював кафедру руської словесності у Львівському університеті. У праці “Студії на полі української мови” вчений ґрунтовно осмислив граматичну систему української мови, довів її окремішність від російської і польської мов, роз’яснив територію поширення української мови та її говірок, звернув увагу на звуковий склад, систему словотвору тощо¹⁰. Він написав дослідження “Про прийменники в старослов’янській, руській та польській мовах”, “Про важливі властивості руської мови”¹¹ тощо. Учений підготував також “Граматику руського языка” для шкіл Галичини (1889 р.), досліджував мову старопольського перекладу “Біблії” королеви Софії.

Як свідчить дослідник К.Чехович, що, на думку О.Огоновського, не було праруської мови як спільного кореня для української і російської мов¹². Це констатували також, як відомо, Ф.Міклошич, С.Смаль-Стоцький та інші дослідники.

Брат ученого, Іларій Огоновський, був автором низки статей із класичної філології та “Словаря до Гомерової Одисеї та Іліади”. Він разом з В.Коцовським підготував “Методичну граматику руської мови”¹³.

Наприкінці XIX ст. до мовознавчих досліджень у Галичині активно прилучився Олександр Колесса. Із серпня 1895 р. він – доцент, а впродовж 1898–1918 рр. – професор Львівського університету. О.Колесса викладав українську мову й літературу на кафедрі, вакантній після смерті 1894 року О.Огоновського. У січні 1921 р. стає одним із засновників Українського Вільного університету, його професором, першим і кількаразовим ректором, а також професором Карлового університету в Празі впродовж 1923–1939 рр.¹⁴.

У 1898–1899 рр. О.Колесса здійснив наукову подорож Закарпаттям, де збирав матеріали до історії української мови і літератури в Ужгородській єпископській бібліотеці та в бібліотеках василіанських монастирів. 1899 року він вивчав рукописні пам’ятки XI–XIV ст. у Києві, Вільно, Москві та Петербурзі¹⁵.

У 1902 р. Міністерство освіти Австро-Угорщини затвердило О.Колессу членом Центральної комісії у Відні, як консерватора для українських архівалій північно-східної Галичини. Виконуючи ці обов’язки, учений відвідав ряд василіанських бібліотек та архівів, де виявив багато цінних пам’яток, зокрема Лаврівські пергамяні листки та Городські пергамяні листки XII–XIII ст., які пізніше ґрунтовно вивчав¹⁶.

Серед наукових мовознавчих праць ученого слід, зокрема, згадати “Лаврівські пергамяні листки з XII–XIII вв.”, “Південно-волинське городище і городські рукописні пам’ятники XII–XVI вв.”, “Ужгородській «Полустав» у пергамяній рукописі XIV в.”, “Городське євангеліє XII–XIII в.”, “Рукописні й палеотичні книги південного Підкарпаття”, “Погляд на історію української мови” тощо¹⁷.

У другій половині XIX ст. у царині українського мовознавства активно працював уродженець Тернопільщини Іван Верхратський. Він одним із перших у Галичині плідно трудився над українською природничою термінологією. У 1864–1879 рр. вийшли друком шість випусків його праці “Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної”, де було вміщено результати тривалої системної праці вченого. І.Верхратський зібрав, зокрема кілька тисяч народних назв рослин, звірів, птахів, риб, плазунів, молюсків, комах тощо. Крім того, учений навів вирази, що характеризують зовнішню та внутрішню будову, функції рослин і тварин. Він подає також відомості про походження назв, численні повір’я та забобони, що стосуються природних об’єктів. Тож не дивно, що на цю працю вченого звернув увагу професор слов’янської філології Віденського університету Ф.Міклошич. 1877 року І.Верхратський опублікував у Львові дослідження “Знадоби до словаря южноруського”, яке схвально сприйняли професори слов’янської філології В.Ягич із Відня та А.Брюкнер з Берліна¹⁸.

Перу вченого належать також описи говірок західноукраїнських земель, які відзначаються значним фактичним матеріалом щодо їх словника й наголосу. Це, зокрема, такі дослідження кінця XIX – початку XX ст., як “Говір замішанців”, “Знадоби для пізнання угорсько-русських говорів”¹⁹, “Говір долівський”, “Говір галицьких лемків”, “Говір батюків”²⁰ та ін.

Та все ж найбільш послідовно впродовж багатьох років І.Верхратський займався збором народних назв рослин і тварин. 1908 року він опублікував у “Збірнику математично-природописно-лікарської секції НТШ” дослідження під назвою “Нові знадоби номенклатури і термінології природописної, народної”. Тут учений запропонував близько двох тисяч місцевих назв рослин і приблизно стільки ж тварин, а також велику кількість народних відомостей про них. Матеріал зібрано в близько ста п’ятдесяти населених пунктах Галичини, Буковини, Закарпаття й Східної України²¹. Створена І.Верхратським термінологія з природознавства використана в підготовлених ним українських підручниках з ботаніки та зоології для гімназистів. Отже, І.Верхратський став творцем української наукової термінології в царині природознавства.

Важливу роль у розвитку українського мовознавства відіграв Іван Франко, залишивши низку спеціальних робіт з різних галузей цієї науки. Слід, зокрема, згадати його праці “Літе-

ратурна мова і діалекти”, “Етимологія і фонетика в південноруській літературі”, “Причинки до української ономастики”, “Азбучна війна в Галичині 1859 р.”²² та ін.

У лютому 1898 р. І.Франко очолив філологічну секцію НТШ й успішно керував нею впродовж 15 років до жовтня 1912 р. Брав він активну участь і в Мовній комісії, утвореній при згаданій секції 1899 року²³.

1891 року Б.Грінченко, опублікувавши статтю “Галицькі вірші”, розпочав дискусію щодо шляхів розвитку української літературної мови, яка, за його твердженням, існувала тоді лише на Наддніпрянській Україні. До дискусії підключилися А.Кримський, І.Стешенко, І.Верхратський, І.Франко та інші вчені. І.Франко, опонуючи йому, виступив зі статтею “Говоримо на вовка, скажімо і за вовка”, що з’явилася 1891 року на сторінках часопису “Зоря”. Він показав історичну зумовленість діалектної роздрібленості в межах української мови й цінність різноговіркових елементів, визнавав однакову цінність усіх говірок як виявів різнобічності народної творчості. Учений обстоював діалектну багатоосновність літературної мови. Щодо єдності літературної мови, то вчений відсуває її на майбутнє, вважаючи, що для неї ще нема передумов²⁴.

Слід згадати й про те, що через суцільні заборони української мови в досліджуваній період на Наддніпрянській Україні Галичина відіграла, по суті, роль “національної мовної лабораторії”, користуючись мовними здобутками всієї України.

Виходячи із цього, видається закономірною та обставина, що мовознавству в НТШ постійно приділялася належна увага. Тут свого часу активно працювали О.Огоновський, І.Верхратський, І.Франко, С.Смаль-Стоцький, І.Зілінський, В.Сімович та ін. Саме тут у рамках НТШ вироблявся науковий стиль української мови. Нові суспільно-політичні й культурні умови, що склалися на Наддніпрянщині після 1905 року, зробили можливим якоюсь мірою формувати українську мову вже на загальнонаціональній основі.

Учасники згаданої дискусії дійшли згоди, що творення єдиної літературної мови повинно відбуватися на наддніпрянській основі з прийняттям з галицького варіанта української літературної мови того термінологічного надбання, яке через відомі суспільно-політичні умови не могло сформуватися на Наддніпрянській Україні²⁵. Утвердити єдиний правопис тоді так і не вдалося.

Вагоме місце в українському мовознавстві Галичини другої половини XIX ст. посідає Євген Желехівський. За спогадами сучасників, ще під час навчання в Бережанській гімназії, у 60-х рр. XIX ст., він був серед тих гімназистів, які “зложили невеличку громадку, що поставила собі метою життя служити до скону своєму народові, трудитися над розвитком українсько-руської мови і єднати для сеї справи щонайрадійніших молодців”²⁶.

У науковій діяльності Є.Желехівського визначальним було вивчення й нормалізація рідної мови. Справою всього його життя можна назвати укладений ним “Малоруско-німецький словар”, матеріал до якого постійно збирав з часу навчання в гімназії. Цей словник був тоді найбільшим словником української мови. Він містив 64 тисячі слів. У процесі збирання матеріалу до словника автор використав понад 130 джерел та записи слів більше 90 респондентів²⁷. Подана лексика почерпнута з творів українських письменників, фольклорних збірників, етнографічних матеріалів, тогочасних словників і записів місцевих слів кореспондентами автора словника.

Слід згадати й про те, що, укладаючи словник, Є.Желехівський вирішив спростити правопис, усунути з нього зайві літери, уніфікувати графічне відтворення однотипних звуків. Написання іншомовних слів відображало їхню вимову тією мовою, з якої вони походять. Орфографія Є.Желехівського, фонетична, у своїй основі була пристосована до особливостей південно-західного наріччя української мови.

Перевага фонетичного підходу до правописних норм, легкість її засвоєння зробили правопис Є.Желехівського популярним серед української інтелігенції Галичини. “Желехівку”, як назвали правопис за іменем її творця, з 1892 року на пропозицію НТШ Міністерство освіти Австро-Угорщини запровадило в школах Галичини та Буковини. Він витіснив поширений тоді на західноукраїнських землях складний і консервативний етимологічний правопис, що значною

мірою підривало позиції москвофільського “язичія” та відіграло прогресивну роль у зближенні правописних норм усіх українських земель.

Цей словник, що вийшов друком у 1885–1886-х рр., через упровадження фонетичного правопису, як відзначають сучасні дослідники, значною мірою сприяв зближенню галицького правопису з наддніпрянським²⁸.

Наприкінці XIX – у першій третині XX ст. певний внесок в українське мовознавство Галичини зробив Іларіон Свенціцький. Тоді з’являються його діалектологічні розвідки: “Слова, уживаные в Косовском и Коломыйском поветах”, “Слова, употребляющиеся в Снятинском повете, в селе Килухов” та “Опыт сравнительного словаря русских говоров”²⁹. 1913 року він публікує дослідження “Бойківський говір села Бітля”, де звертає увагу на архаїчну основу західно-бойківської говірки та її зв’язок з говіркою бойківського закарпатського села Ублі³⁰.

Довголітні дослідження вченого над українськими рукописними пам’ятками, систематизація їх і всебічний аналіз, постійне вивчення діалектів послужили базою для написання нових робіт уже цілком синтетичного характеру: “Основи науки про мову українську” (Київ, 1918 р.) і “Нариси з історії української мови” (Львів, 1920 р.).

Пізніше І.Свенціцький опублікував “Словник українсько-польський і польсько-український” і польською мовою “Recz o języku ukraińskim” як граматику для самоуків.

Перу вченого належить також “Руководство к изучению русского литературного языка галичанами”, видане у двох частинах 1902 року. До цієї теми він повернувся знову 1915 року, видавши польською мовою граматику “Praktyczna metoda języka rosyjskiego”³¹.

Незважаючи на те, що в міжвоєнні роки І.Свенціцький зосереджує свою увагу переважно на питаннях мистецтвознавства й музейної справи, у його творчому доробку нагромадилося багато мовознавчого матеріалу, цікаві спостереження, до узагальнення яких він приступив лише після війни. Учений опублікував цикл мовознавчих статей у “Питаннях слов’янського мовознавства” Львівського державного університету, зокрема “Нариси про мову пам’яток староруського письменства XI віку”, “Мова Галицько-Волинського літопису”, “Мова пам’яток письменства XIII віку із різних говіркових територій Русі”, “Етапи формування болгарської, сербської, української літературної мови”, “Словниковий склад договорів Русі з греками”³².

Водночас слід згадати й про те, що ряд мовознавчих праць І.Свенціцького залишилися в рукописах, зокрема “Мова грамот Галицької, Волинської і Київської території XIV–XV ст..”, “Словниковий склад грамот XIV–XV ст. Перемишля і Львова”, “Мова західноукраїнських грамот XIV–XV ст..”, “Грамматична система російської літературної мови” та ін.³³.

На початку 80-х рр. XIX ст. до мовознавчих досліджень у Галичині активно прилучився уродженець села Колодіївка поблизу Станиславова – Іван Гануш. У Лейпцизькому університеті він захистив 1889 року докторську дисертацію на тему “Про наголоси іменників в українській мові”, написану на основі говірки рідної Колодіївки та навколишніх сіл Вовчинця, Узина, Підлужжя. Наступного року в празькому “Слов’янському збірнику” вчений опублікував розвідку “Про українську мову” і рецензію на “Малоруско-німецький словар” Є.Желехівського. Після захисту 1884 року ще однієї докторської дисертації з проблем санскриту працював доцентом Віденського університету. Він вивчав також мову вірмен у містечку Кути, що на Косівщині, й опублікував статті “Про прізвища вірмен” та “Про мову кутських вірмен”. Незважаючи на короткочасну творчу діяльність, учений опублікував 150 наукових праць з різних питань загального, українського й слов’янського мовознавства³⁴.

З прикарпатського міста Долина походить галицький мовознавець і педагог другої половини XIX – початку XX ст. Лев Лопатинський. 1865 року він виїхав до Росії, де працював у Новгороді-Сіверському, а також Києві, Уфі, П’ятигорську, Тбілісі та інших містах. У згаданий період він опублікував ряд праць, зокрема “Суфікси російської мови. Вплив кавказьких мов на їх утворення”, “Замітки про особливості нальчицького говору”, “Дещо про кумиків та про їхню мову”.

Учений готував також посібники й підручники, які витримали по кілька видань, зокрема “Керівництво початкового навчання латинської мови”, “Латинська мова” та “Латинська читанка”. За “Кабардинську граматику зі словником” він отримав ступінь доктора філософії і магістра красних мистецтв Лейпцизького університету. Л.Лопатинський є також автором “Латинсько-

російського і російсько-латинського словника”, “Кабардинської азбуки” та “Російсько-кабардинського словника”. Крім того, він підготував і видав 25 томів “Збірника матеріалів для опису місцевості й племен Кавказу”³⁵.

Певні лінгвістичні зацікавлення були також у відомого фольклориста й етнографа Володимира Гнатюка. Учений вів активну багаторічну боротьбу за скасування Емського указу 1876 року, яким було заборонено офіційне вживання української мови в Росії. Цій проблемі він присвятив понад десять публікацій³⁶. У творчому доробку науковця є такі мовознавчі дослідження, як “Русини Пряшівської єпархії і їх говори”, “Руська мова в Угорщині”, “До бойківського говору”, “Останки аориста в нашій мові”, “Чи бачванський говір словацький?”, “Як писати займенник ся при дієсловах?” та ін. Його турбували також проблеми формування українського правопису та літературної мови. Це відображено в публікаціях “Чи можливе тепер у нас уодно-стайнене літературної мови й правописі?”, “В справі української правописі”, “В справі нашої літературної мови”, “В справі української літературної мови” тощо³⁷. В.Гнатюка турбували також проблеми інших мов, про що свідчать публікації “Вимиране коптійської мови” та “Яка мова стане світовою?”³⁸.

Публікації юриста й етнографа В.Охрімовича “Про наголос в українсько-руській мові” та “Про акцент в українсько-руській мові” є свідченням мовознавчих зацікавлень автора³⁹. У науковому доробку вченого є також описові праці з української антропоніміки. Будучи редактором популярної газети “Діло”, він спричинився до переведення її на фонетичний правопис⁴⁰.

Як дослідник у царині мовознавства зарекомендував себе також Михайло Возняк. Про це свідчить ряд його мовознавчих публікацій, що з’явилися упродовж 1908–1929 рр. у Записках НТШ, зокрема “Проект правописи Івана Жуківського на з’їзді «русских ученых»”, “Студії над галицько-українськими граматиками ХІХ в.”, “Грамматика Лаврентія Зизанія з 1596 р.”, “До вияснення національних поглядів Якова Головацького в 1848 р. Перша редакція “Розправи о язичі южнорускім і его нарічіях”, “Авторство азбучної статті з 1834 р.”, “Апология кирилиці Дениса Зубрицького”⁴¹.

Дослідником різносторонніх зацікавлень кінця ХІХ – початку ХХ ст. був також філолог і педагог Остап Макарушка. У його творчому доробку є праці про тюркські елементи в українській мові, особливості дієприкметників у Галицько-волинському літописі, “Граматику” М.Смотрицького, біографії О.Огоновського та О.Потебні. Готував він також шкільні підручники з класичної філології⁴².

З останньої чверті ХІХ ст. одним із центрів українського мовознавства стає Чернівецький університет, де працювали, зокрема, вчені-мовознавці, вихідці з Галичини, Гнат Онишкевич, Степан Смаль-Стоцький та ін.

Г.Онишкевич з 1877 до 1882 рр. очолював кафедру української мови і літератури Чернівецького університету. Учений працював над словником української мови на матеріалі українських народних пісень, виданих Ж.Паулі, опублікував ряд мовознавчих розвідок: “Грамота молдавського господаря Янкула 1582 р.”, “Додаток до вчення про малоруський наголос”, “Відображення синтаксису засобами відмінку”, “Про найдавніші слов’янські алфавіти, палеографічні утворення” тощо⁴³. У нього було багато інших творчих планів. Г.Онишкевич хотів написати “Короткий підручник старослов’янської граматики”, дослідити вживання частки в українській мові, пояснити причини частого вживання займенника *що* у фольклорі та художній літературі, словесний наголос на основі народних пісень, уточнити висновки про мову молдавських грамот тощо⁴⁴. Однак важка хвороба завадила здійснити задумане.

Після закінчення львівської гімназії С.Смаль-Стоцький упродовж 1879–1883 рр. навчався в Чернівецькому університеті. У Відні під керівництвом відомого вченого, професора Ф.Міклошича він підготував дисертацію на тему “Процес аналогії у словозмінах руської мови” і з осені 1885 р. працював професором Чернівецького університету⁴⁵. Цього ж року до згаданого університету прибув уродженець Відня Теодор Гартнер, який очолив кафедру романської філології. Він вирішив докладно вивчити й дослідити українську мову, заручившись допомогою С.Смаль-Стоцького. Дружні стосунки між науковцями переросли в творче співробітництво, яке тривало понад тридцять років.

Працюючи ґрунтовно в царині мовознавства, С.Смаль-Стоцький і Т.Гартнер досить швидко дійшли висновку, що затверджені для шкіл правила української мови застаріли й не відповідають потребам розвитку освіти та культури українського народу. Тому, на їхню думку, необхідно було якнайшвидше реформувати український правопис, замінивши етимологічний на фонетичний.

Восени 1886 р. вони звернулися до Міністерства віросповідань та освіти Австрії з вимогою ввести фонетичний правопис в українських школах Буковини й Галичини. Міністерство розпорядилося створити в Галичині й на Буковині при Крайових шкільних радах відповідні комісії з фахівців, які повинні розглянути доцільність упорядкування правопису. Львівська комісія, визнаючи, що фонетичний правопис краще відповідає потребам навчання українських дітей, уведення його все ж вважала передчасним. Чернівецька комісія, зокрема, більшістю голосів також висловилася проти зміни правопису⁴⁶. Дискусії із цього питання 1887–1888 рр. також не привели до порозуміння. Москвофільська більшість уперто стояла на своїх позиціях. Тож Міністерство віросповідань і освіти залишило все на своїх місцях.

У грудні 1891 р. до Крайової шкільної ради у Львові й до Міністерства віросповідань та освіти Австрії звернулось із заявою НТШ, висловившись на користь запровадження фонетичного правопису. Згадане Міністерство розпорядилось утворити комісію фахівців у Львові, яка повинна була вирішити остаточно це питання. На спеціальному засіданні Крайової шкільної ради вищезгадана комісія виступила за введення фонетичного правопису в школах Галичини й Буковини. На основі цього Міністерство віросповідань та освіти 25 листопада 1892 р. видало розпорядження, за яким з наступного року в усіх школах Галичини й Буковини з українською мовою навчання передбачалося введення фонетичного правопису⁴⁷.

1893 року С.Смаль-Стоцький у співавторстві з Т.Гартнером видали у Львові “Руську граматику”, яка згодом перевидавалася в 1907, 1914 та 1928 рр.

Зміст цих підручників згодом було дещо розширено, окремі параграфи змінено. Мовознавець В.Сімович наголошував, що “Руська граматика” внесла багато нового до наукової термінології. Частина термінів, зокрема, іменник, прикметник, числівник, прислівник та ін., С.Смаль-Стоцький і Т.Гартнер придумали самостійно, частину – запозичили з інших мов або утворили на основі німецьких граматичних термінів (дієслово, дієприкметник, дієприслівник)⁴⁸. І.Огієнко відзначав, що “про термінологію Смаль-Стоцького треба сказати, що се одна з найкращих спроб дати більш-менш наукову, вироблену на підставі народної мови термінологію”⁴⁹. Вищезгадана термінологія утвердилася в українських підручниках дещо пізніше.

У передвоєнний час С.Смаль-Стоцький видав “Українсько-німецький розмовник”, “Українську граматику” та написану спільно з Т.Гартнером 1913 р. “Граматику руської (української) мови”. Остання мала найбільший резонанс. Її поява сколихнула академічно-спокійний світ учених-славістів. На неї подали рецензії ряд відомих тоді дослідників слов’янських мов – В.Ягич, О.Шахматов, В.Вондрак та ін. Більшість рецензентів зазначала, що згадана праця давала найповніший того часу образ живої української мови і є важливою подією в європейській славистиці. Але розділ книги, у якому розглядалося місце української мови серед інших слов’янських мов, викликав гостру дискусію й критику.

С.Смаль-Стоцький і Т.Гартнер хотіли довести, що українська мова походить безпосередньо із праслов’янської мови. Бажаючи довести хибність теорії про праруську мову, нібито спочатку із праслов’янської мови утворилася спільна для східних слов’ян праруська, а потім з неї – українська, російська й білоруська, автори порівняли схожість і відмінність української та російської, а також української та сербської мов. Вони відзначали велику близькість української і сербської мов, незважаючи на територіальну віддаленість народів. Оцю близькість і деякі відмінності між українською та російською мовами вони висунули як головний аргумент, який, на їхню думку, свідчив, що в давні часи українська мова виникла з праслов’янської нарівні з польською, сербською, чеською та іншими слов’янськими мовами.

Більшість критиків виступила проти цієї ідеї С.Смаль-Стоцького й Т.Гартнера, наголошуючи на деяких неточностях і перебільшенні близькості української й сербської мов. Однак ряд зауважень щодо штучності праруської мови вони не змогли нічим заперечити. Незважаючи

на критику, С.Смаль-Стоцький не збирався відступати від своїх поглядів і готувався продовжувати дискусію.

У березні 1914 р. його обрали головою філологічної секції НТШ замість важкохворого І.Франка⁵⁰. У С.Смаль-Стоцького було ряд наукових задумів і проєктів, однак Перша світова війна внесла свої корективи у творчу діяльність ученого.

У міжвоєнні роки, перебуваючи на еміграції в Чехо-Словаччині, С.Смаль-Стоцький розширив свої наукові пошуки, які започаткував ще напередодні війни. Зокрема, він продовжив розвінчання теорії праруської мови. Цій проблемі вчений присвятив опубліковане 1925 р. дослідження “Розвиток поглядів на сем’ю слов’янських мов і їх взаємне споріднення”, де подав ґрунтовний огляд досліджень спорідненості слов’янських мов, показав розвиток окремих із них, аналізуючи творчий доробок із цієї проблеми П.Шафарика, О.Шахматова, В.Ягича та інших дослідників.

Учений показав складність і заплутаність окресленої проблеми і наголосив, що ідея О.Шахматова про праруську мову – це штучна конструкція, кількість аргументів на користь якої з розвитком порівняльної слов’янської філології невпинно зменшується.

Цій же проблемі С.Смаль-Стоцький присвятив також ряд інших статей, опублікованих в українських і зарубіжних часописах⁵¹. В одній із останніх своїх публікацій “Питання про східнослов’янську прамову” він заявив, що “ніякої “праруської мови” ніколи не було, а всі живі слов’янські мови (українська, російська й білоруська та ін.) розвинулися прямо й безпосередньо з діалектів праслов’янської мови”⁵².

До речі, слушність позиції вченого підтверджують і сучасні неупереджені дослідники в царині українського мовознавства⁵³.

У 1920-х рр. С.Смаль-Стоцький брав також активну участь у правописній полеміці, пов’язаній з розробкою нового правопису в УРСР, який мав стати єдиним для всіх українських земель. Державній правописній комісії він надсилав ґрунтовний реферат та публікує кілька статей, зокрема в “Літературно-науковому віснику” та “Україні”⁵⁴.

Відомим славістом і палеографом кінця ХІХ – початку ХХ ст. був уродженець Самбірщини професор Чернівецького університету Омелян Калужняцький. Він був членом-кореспондентом Австрійської, Російської та Румунської академії наук, а наукові розвідки публікував у Львові, Відні, Берліні, Санкт-Петербурзі. О.Калужняцький досліджував впливи церковнослов’янської мови на румунську, він відомий також як видавець староукраїнських (Путнянське Євангеліє, Кристинопольський Апостол) і староболгарських пам’яток⁵⁵.

О.Калужняцький опублікував дослідження “Огляд слов’янорусських пам’яток мови і письма, що знаходяться у львівських бібліотеках та архівах”, “Документи молдавські і мултанські з архіву міста Львова”, “До бібліографії церковно-слов’янських друкованих видань в Росії”, “Кирилівське письмо у румунів”, “Про суть і значення народноетимологічних визначень християнських святих”⁵⁶ тощо.

На початку ХХ ст. розпочав свої наукові дослідження уродженець Тернопільщини, учень С.Смаль-Стоцького Василь Сімович. 1911 року він опублікував свою першу лінгвістичну працю “Декілька слів про науку граматики української мови в наших середніх школах та про підручник проф. Стоцького й Гартнера «Руска граматика»”⁵⁷. Улітку 1913 р. на основі дисертації “Дієслово в працях Йоаникія Галятовського” та іспитів зі славістики, української й порівняльної індоєвропейської філології йому присвоюють у Чернівецькому університеті вчений ступінь доктора філософії⁵⁸.

Творчі плани молодого науковця перериває Перша світова війна. Він разом з багатьма українськими вченими й діячами культури був запрошений “Союзом визволення України” для культурно-освітньої праці між полоненими-українцями в таборах Австрії та Німеччини. В.Сімович активно включився до роботи. Він викладає в табірних школах і на вчительських курсах українську мову й літературу, редагує табірні часописи, публікує в них численні статті, видає популярні брошури, зокрема, “Як стати по-українському грамотним. Коротка українська правопись із додатком «Дещо з української граматики»”.

Із лекцій для військовополонених у складних умовах воєнного лихоліття формується його “Практична граматика української мови”, яка стала на той час однією з найповніших

українських граматик, що синтезувала мовні течії Галичини й Наддніпрянської України в напрямі нормалізації української літературної мови⁵⁹.

Упродовж 1923–1933 рр. В.Сімович працював професором Українського високого педагогічного інституту імені М.Драгоманова в Празі, брав участь у роботі Празького лінгвістичного гуртка, що спонукало його глибше зайнятися проблемами історії української мови. Невдовзі науковець переїжджає до Львова.

Члени Празького лінгвістичного гуртка всебічно розробляли фонологічну теорію, яка передбачала функціональний підхід до аналізу мовних явищ. Саме фонологія з її розумінням мови як системи, цілісної структури, у якій всі елементи взаємопов'язані й де зміна одного з них спричиняє зміну іншого, дала вченому міцну наукову основу для пізнання законів розвитку української мови. В.Сімович першим з українських мовознавців застосував поняття структурного закону до аналізу історичних змін у фонетичній і морфологічній будові української мови, чим обґрунтував її право на самостійний і незалежний розвиток.

У цей час виходять друком публікації вченого з історії морфології “Українське “що” (sco)”, “Українські йменники чоловічого роду на -о в історичному розвитку й освітленні”, “До морфології українських прикметників” та фонології, “Нові методи мовознавчих досліджень”, “Фонологія і правопис”, “Чи є ненаголошене е самостійною фонемою?”⁶⁰.

В.Сімович приділяв також увагу історії українського мовознавства й правопису, про що свідчать його публікації “Grammatica slavo-ruthena М.Лучкая”, “Правописні системи М.Драгоманова (латиниця, драгоманівка)”, “Латинка для нашої бібліографії”, “Йосеф Іречек і українська мова”⁶¹.

Важливим є вклад В.Сімовича у дослідження української ономастики. Його напрацювання репрезентували новий підхід до аналізу українських імен та прізвищ. Учений уперше ввів у науковий обіг багатий джерельний матеріал з літописів, грамот, описів земель, козацьких реєстрів, уважаючи, що тільки історичні джерела можуть дати справжню картину розвитку українського ономастикону. Прикметною рисою української ономастики В.Сімович вважав те, що в основі українських прізвищ найчастіше знаходяться здрібнілі форми хресних імен. У цьому контексті слід згадати дослідження вченого “Історичний розвиток українських (здрібнених та згрублених) чоловічих хресних імен із окремішньою увагою та завмерлі суфікси”, “Українські прізвища з хресних імен” тощо⁶².

У творчому доробку В.Сімовича є також “Нарис граматики староболгарської (староцерковнослов'янської) мови”, який сформувався з курсу лекцій, читаних для студентів Педагогічного інституту імені М.Драгоманова. Потреба доповнити теоретичні виклади практичними вправами стала поштовхом до укладення “Хрестоматії з пам'ятників староукраїнської мови” (старого й середнього періоду до кінця XVIII ст.) з додатком вибору зі староболгарських пам'яток зі словничком⁶³.

Перебуваючи у Львові, учений співпрацює з товариством “Просвіта” та НТШ, на посаді редактора видань “Просвіти”, він друкує серію статей з культури мови у львівських часописах: “Великоукраїнські вислови”, “Жінка і культура мови”, “Наша товариська мова”, “Дещо про нашу купецьку мову”, “Один гін і сто перепон”⁶⁴.

У січні 1934 р. В.Сімович засновує в рамках Філологічної секції НТШ лінгвістичний гурток для студювання мовознавчих питань з позицій празького структуралізму. Під його керівництвом члени гуртка провели 11 засідань, на яких ознайомилися з основами фонологічного методу дослідження мовних явищ, що вимагає підходити до лінгвістичного аналізу з функціональної точки зору⁶⁵.

У березні 1935 р. В.Сімовича обрали референтом наукових справ НТШ, а на засіданні Виділу Товариства, 24 грудня 1935 р., він виступив із проектом реорганізації наукової роботи в НТШ. Учений запропонував створити при кожній секції окремі комісії, які гуртуватимуть дослідників, що працюють у конкретній ділянці науки, а молоді науковці зможуть поглиблювати й поширювати свої знання та спеціалізуватися в певній науковій галузі⁶⁶.

В.Сімович запропонував створити при Філологічній секції ряд комісій, а також перетворити лінгвістичний гурток у Мовознавчу комісію⁶⁷. Тоді було створено дев'ять таких комісій, а саме: української мови, мовознавчу, термінологічну та ін. 1935 року вченого обрали ре-

дактором секційних видань НТШ та Головою Мовознавчої комісії. Таким чином, В.Сімович у міжвоєнний період вніс значний вклад у розвиток українського мовознавства в Галичині.

З початку ХХ ст. до мовознавчих досліджень у Галичині активно долучився уродженець Лемківщини Іван Зілинський. Під час навчання в Перемишльській гімназії він добре засвоїв українську мову, усвідомив різницю між літературною мовою й лемківською говіркою.

Навчаючись у Віденському університеті, І.Зілинський зацікавився наукою. Під керівництвом професора В.Ягича він опрацював семінарську роботу на тему “Загальний стан української діалектології” й надалі вивчав говірку свого рідного села.

В.Ягич, побачивши в молодого студента неабиякі здібності до вивчення діалектів, майже щороку направляв його на діалектологічні дослідження в Галичину, Буковину та Закарпаття.

Після закінчення університету І.Зілинський працював учителем української, німецької та латинської мов у бережанській, станіславівській та львівській академічній гімназіях, продовжуючи водночас займатися науковими дослідженнями.

1911 року на пропозицію В.Ягича Російська академія наук направила його як стипендіата в Наддніпрянську Україну для вивчення живої мови народу⁶⁸. Упродовж трьох місяців І.Зілинський побував у десяти губерніях, де досліджував мову в 60 населених пунктах⁶⁹. Він був першим молодим ученим, який на такому широкому просторі України досліджував живу українську мову. Після повернення з Наддніпрянщини на основі зібраного матеріалу І.Зілинський підготував розвідки “Проба упорядкування українських говорів” та “Короткий огляд фонетики українських говорів з пробою їх класифікації”.

Творчу працю дослідника перервала Перша світова війна. На початку 20-х років ХХ ст. НТШ доручило І.Зілинському опрацювати реформу українського правопису, надавши для цієї праці стипендію. 1923 року Товариство схвалило проект правопису науковця, узаконивши його для всіх своїх видань⁷⁰. У 1925 р. у Записках НТШ І.Зілинський опублікував дослідження “До питання про діалектологічну класифікацію українських говорів”, у якому закликав дослідників розпочати систематичний збір діалектних матеріалів⁷¹.

З 1926 року вчений почав працювати професором у Краківському університеті, поєднуючи викладацьку працю з науковою. 1933 року І.Зілинський опублікував “Карту українських говорів” із тримовним (українським, польським і французьким) коментарем. Востаннє питання класифікації українських говорів учений розглянув у статті “Географія української мови”, що з’явилась у Львові в 1938 році у книзі “Географія України і сумежних земель”. Пізніше предметом зацікавлень І.Зілинського була фонетика української мови та українських говірок. Серед публікацій ученого, присвячених окресленій проблемі, слід згадати дослідження “Фонетичний опис української мови”, яке стало вагомим внеском в українське мовознавство⁷².

У 1937 р. І.Зілинський публікує статтю “Взаємовідносини між українською та польською мовою”⁷³, у якій торкається впливу української мови на польську (до того часу досліджувався лише зворотний вплив). У статті він аргументовано виступив проти гіпотез польських учених, згідно з якими основою лемківської, бойківської та гуцульської говірок була польська мова.

У творчому доробку І.Зілинського є також статті про говірки його рідного села Красна та села Явірок. Науковець приділяв також увагу встановленню меж поширення лемківської і бойківської говірок. Про це свідчать його публікації “Питання про лемківсько-бойківську мовну границю” та “Границі бойківського говору”. Архаїзмам у мові жителів Закарпаття присвячено статтю вченого “Мова закарпатських українців”. Серед публікацій І.Зілинського важливе місце займають також його бібліографічні огляди мовознавчих досліджень, опублікованих в Україні та за її межами, що з’явилися у виданні “Rochnik Slawistyczny” упродовж 1936–1938 рр.⁷⁴

У міжвоєнні роки активно прилучився до мовознавчих досліджень педагог і вчений зі Львівщини Іван Панькевич. Склалося так, що з 1919 р. до березня 1939 р. його доля була тісно пов’язана із Закарпаттям.

Учений у цей період активно займався історією української мови та діалектологією. Найкращі свої праці він опублікував у виданнях НТШ. 1917 року з’явилося його дослідження “Пандекти Антіоха 1307 року. Філологічна студія”, наступного року – розвідка “Про відношення пам’ятників староукраїнської мови до полудневослов’янських під лексикальним оглядом”⁷⁵.

На Закарпатті І.Панькевич більше уваги приділяв вивченню місцевих говірок. У 1925 р. з'явилася його стаття “Кілька заміток до остатку аориста в закарпатських говорах”, а в наступні роки – статті “Говір села Валашковець бувшої Земплинської жупи на Закарпатті” та “Відношення південнокарпатських говорів української мови до всіх інших українських говорів і передовсім до північнокарпатських”⁷⁶. 1938 року в Празі вийшла друком монографічна праця вченого “Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей”⁷⁷.

Слід згадати й про те, що в міжвоєнні роки в Галичині з'явилася плеяда молодих дослідників у царині мовознавства, зокрема Василь Дем'янчук, Кость Кисілевський, Євген Грицак, Ярослав Рудницький та ін.

Уродженець прикарпатського міста Надвірна Василь Дем'янчук у роки Першої світової війни опинився на Наддніпрянській Україні, навчався в Київському університеті, працював секретарем і науковим співробітником історико-філологічного відділу ВУАН. Він – автор праць з української граматики, історії української мови, серед яких варто відзначити такі: “Гнат (Ватрослав) Ягич” та “Морфологія українських грамот XIV і першої половини XV віку”. В. Дем'янчук був також співавтором “Хрестоматії з пам'ятників староукраїнщини XI–XVIII вв.” та упорядником бібліографії з української діалектології⁷⁸.

Невтомним дослідником у царині українського мовознавства виявив себе уродженець Прикарпаття, педагог і вчений Кость Кисілевський. Він опублікував у Станиславові “Словничок української мови” (1927 р.) і “Методику правописних і словесних вправ” (1929 р.). Пізніше у Львові в 1930-х рр. вийшли у світ його праці: “Краса української мови”, “Правописний словник української мови”, “Програма навчання української мови в новій гімназії”, “Методичні вказівки для навчання граматичних знань у вселюдних школах”, “Правописні правила”, “Українсько-польський” та “Польсько-український словник” (спільно з Є.Грицаком)⁷⁹.

У цей період учений активно досліджував українські говірки Прикарпаття. На основі зібраного матеріалу в післявоєнні роки він опублікував ряд розвідок, перебуваючи на еміграції.

У тридцяті роки ХХ ст. з'явилися перші мовознавчі публікації Є.Грицака “Говірка села Могильної Гайсинського повіту на Поділлі”⁸⁰ і “Топографічні назви села Сушиці Рикової у Старосамбірщині”⁸¹.

Тоді ж з'явилися мовознавчі статті з українського словотвору Я.Рудницького “У справі девербативів із наростками **-ище, -исько** у слов'янських мовах”⁸², “Кульчиці чи Кільчиці?”⁸³, “До бойківсько-наддністрянської мовної межі”⁸⁴, “З фонетики бойківського говору”⁸⁵, “Наростки **-ище, -исько, -сько** в українській мові”⁸⁶, “Важливіші ізофони на Півночі Центральної Бойківщини”⁸⁷. Після Другої світової війни згадані дослідники проживали на еміграції.

У міжвоєнний період на сторінках “Літопису Бойківщини” з'явилися також мовознавчі дослідження о. Ю.Кміта “Бойківський словарець зі села Гвіздця”⁸⁸, “Словник бойківського говору”⁸⁹, “Впливи бойківського говору в проповідях о. А.Полянського”⁹⁰, Антіна Княжинського “Фонетика підгірського бойківського говору села Тисовиця Турчанського повіту”⁹¹ та Марії Парипи “З географії бойківських слів”⁹².

Розглядаючи процес розвитку українського мовознавства в Галичині в окреслений період, слід згадати й про те, що в першій третині ХХ століття зв'язки з краєм підтримували вчені з усіх українських земель. Про це, зокрема, свідчить ряд їхніх публікацій, що з'явилися на сторінках Записок НТШ. Так, на початку ХХ ст. тут було опубліковано праці наддніпрянських учених: Бориса Грінченка “Огляд української лексикографії”, Івана Огієнка “Огляд українського язикознавства”, Володимира Перетца “Матеріали до історії української літературної мови”, В.Розова “До староруської діалектології. Іще до питання про галицько-волинське наріччє”, Євгена Тимченка “Локатив в українській мові” та вченого із Закарпаття Гіядора Стрипського “З старшої письменності Угорської Русі”⁹³.

У міжвоєнні роки в цьому ж виданні були опубліковані статті наддніпрянців І.Огієнка “Псалтир половини XVIII в. в лемківським перекладі”, “Наголос, яко метод означення місця виходу стародрукованих книжок. Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії” та “Загублена українська грамота половини XV віку. Палеографічно-лінгвістичний нарис”, Аркадія Ляшенка “Кілька власних імен в “Історії” Длугоша. Матеріали до історії української мови в

XV ст.», Євгена Тимченка «Льокатив речівниковий в українській мові» та стаття буковинця Агенора Артемовича «Потенціальність мови»⁹⁴.

Як відомо, тісні зв'язки з Галичиною, зокрема з Гуцульщиною, підтримував Гнат Хоткевич, який проживав тут з 1906 до 1912 р., присвятив їй ряд літературних творів і створив Гуцульський театр. Водночас він приділяв увагу й вивченню гуцульського діалекту, про що свідчать рукописи його праць «Гуцульська фразеологія», «Гуцульський термінологічний словник» та «Матеріали до словника Ю.Федьковича»⁹⁵.

Як бачимо, у другій половині XIX – першій третині XX століть українське мовознавство розвивалося в Галичині досить активно. Значний внесок у його розвиток зробили О.Огоновський, С.Смаль-Стоцький та В.Сімович. Завдяки активній творчій праці І.Верхратського, І.Зілінського, І.Панькевича та інших дослідників, вагомим результатам досягнуто також у царині діалектології.

1. «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 201.
2. Бурдуланюк В. Філологічні зацікавлення Івана Вагилевича / В. Бурдуланюк, Г. Бурдуланюк // Краєзнавець Прикарпаття. – 2009. – № 13. – С. 49.
3. Дем'ян Г. Іван Вагилевич – історик і народознавець / Г. Дем'ян. – К. : Наук. думка, 1993. – С. 108, 111, 113.
4. Там само. – С. 31.
5. «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культура України... – С. 200.
6. Торжество історичної справедливості. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1968. – С. 321.
7. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 394
8. «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України... – С. 202.
9. Там само. – С. 203.
10. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1813.
11. Булахов М. Восточнославянские языковеды : библиографический словарь. Т. 1 / М. Булахов. – Минск, 1976. – С. 178.
12. Чехович К. Омелян Огоновський як історик літератури / К. Чехович. – Львів, 1937. – С. 19–20.
13. Енциклопедія українознавства... Т. 5. – С. 1813.
14. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 1081.
15. Др. Олександр Колесса. – [Б. м., б. р.]. – С. 2–3.
16. Там само. – С. 3.
17. Там само. – С. 5–6.
18. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАІ України), ф. 328, оп. 1., спр. 98, арк. 82.
19. Бібліографія Записок Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2003. – С. 34, 83, 85, 87, 89, 104, 112, 114.
20. Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – С. 52–53.
21. Аксіоми для нащадків. – Львів : Меморіал, 1992. – С. 498–499.
22. Іван Франко : бібліографія творів. – К. : Наук. думка, 1966. – С. 261, 347, 352, 364–368.
23. Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / З. Зайцева. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 87.
24. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов. – К. : Академія, 2003. – С. 44.
25. Панько Т. Концепція української літературної мови в системі науково-культурологічних поглядів Михайла Грушевського / Т. Панько // Михайло Грушевський : збірник наук. праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присв. 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. – Львів, 1994. – С. 121.
26. Качкан В. Українське народознавство в іменах : у 2 ч. Ч. 2 / В. Качкан. – К. : Либідь, 1995. – С. 39–40.
27. Євген Желехівський у національно-культурному відродженні України / за заг. ред. В. Грещука. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – С. 14.
28. Бевзенко С. Історія українського мовознавства / С. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1991. – С. 50.
29. Свенціцький Іларіон Семенович : [бібліогр. покажчик]. – Львів : ЛДУ, 1996. – С. 12.
30. Пушкар М. Іларіон Семенович Свенціцький / М. Пушкар // Питання слов'янського мовознавства. Кн. V. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1958. – С. 6.
31. Там само. – С. 8.

32. Свенціцький Іларіон Семенович : [бібліогр. покажчик]... – С. 37–38.
33. Пушкар М. // Питання слов'янського мовознавства. Кн. V. – С. 290.
34. Полек В. Біографічний словник Прикарпаття. Зошит 6. – Івано-Франківськ, 1999. – С. 88.
35. Там само. – Зош. 18–24. – С. 363.
36. Мушинка М. Фольклорист Володимир Гнатюк і його місце в українській національній культурі : дис... д-ра філол. наук / М. Мушинка. – К., 1992. – С. 28.
37. Володимир Гнатюк : 1871–1991 : бібліогр. покажчик. – Львів : Вид-во НТШ, 1992. – С. 48–51.
38. Там само. – С. 49.
39. Бібліографія ЗНТШ... – С. 92, 97.
40. Енциклопедія українознавства... – Т. 5. – С. 1914.
41. Бібліографія ЗНТШ... – С. 191, 207, 209, 211, 215, 219, 226, 244, 253, 258, 325, 331, 337.
42. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1438.
43. Бабич Н. Гнат Онишкевич – “муж науки і правдивого патріотизму” (1847–1883) / Н. Бабич // Буковинський журнал. – 2006. – № 1. – С. 137.
44. Там само. – С. 133.
45. Даниленко В. Академік Степан Смаль-Стоцький : Життя і діяльність / В. Даниленко, О. Добржанський. – К. ; Чернівці, 1996. – С. 42–43.
46. Там само. – С. 52–54.
47. Там само. – С. 72.
48. Сімович В. Степан Смаль-Стоцький як шкільний діяч і педагог / В. Сімович. – Львів, 1939. – С. 10.
49. Даниленко В., Добржанський О. – Назв. праця. – С. 131.
50. Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – С. 16.
51. Даниленко В., Добржанський О. Назв. праця. – С. 204–208.
52. Там само. – С. 208.
53. Тищенко К. Правда про походження української мови / К. Тищенко // Український тиждень. – 2012. – № 39 (256). – 28. 09–4. 10. – С. 22–64.
54. Даниленко В., Добржанський О. Назв. праця. – С. 204.
55. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 926.
56. Временник Ставропигийского института с месяцесловом на 1923 год. – Львів, 1922. – С. 48–49.
57. Білоус М. Василь Сімович : 1880–1944 : життєписно-бібліогр. нарис / М. Білоус, З. Терлак. – Львів, 1995. – С. 137.
58. Ковалів П. Василь Сімович / П. Ковалів. – Вінніпег, 1953. – С. 8.
59. Білоус М., Терлак З. Назв. праця. – С. 13.
60. Там само. – С. 147–149.
61. Там само. – С. 146, 148–149.
62. Там само. – С. 147–148.
63. Там само. – С. 82–83.
64. Там само. – С. 150–151.
65. Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73. – С. 60.
66. Там само. – С. 30–31, 56.
67. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 40, арк. 92.
68. Кисілевський К. Іван Зілінський / К. Кисілевський. – Вінніпег, 1962. – С. 9.
69. Мушинка М. Іван Зілінський – видатний український мовознавець / М. Мушинка // Наша культура (Варшава). – 1979. – № 5. – С. 5.
70. Там само. – С. 6.
71. Бібліографія ЗНТШ... – С. 333.
72. Мушинка М. Назв. праця. – С. 6.
73. Бібліографія ЗНТШ... – С. 341.
74. Мушинка М. Названа праця. – С. 7.
75. Бібліографія ЗНТШ... – С. 326–327.
76. Там само. – С. 251–252, 326–327, 333.
77. Мушинка М. Листування Івана Зілінського з Іваном Панькевичем (1913–1951) / М. Мушинка. – Нью-Йорк ; Пряшів, 2008. – С. 16.
78. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 496; Полек В. Назв. праця. – С. 137.
79. Альманах Станиславівської землі : зб. матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен. – 1975. – Т. I. – С. 659–660; Полек В. Назв. праця. – С. 216–217.
80. Бібліографія ЗНТШ... – С. 251.
81. Літопис Бойківщини. – Самбір, 1937. – Ч. 9. – С. 62–75; 1938. – Ч. 10. – С. 99–112.

82. Бібліографія ЗНТШ... – С. 341.
83. Літопис Бойківщини. – Самбір, 1935. – Ч. 5. – С. 38–40.
84. Там само. – 1935. – Ч. 6. – С. 9–14.
85. Там само. – 1936. – Ч. 7. – С. 6–9.
86. Там само. – 1936. – Ч. 8. – С. 81.
87. Там само. – 1938. – Ч. 10. – С. 92–99.
88. Там само. – 1931. – Ч. 1. – С. 145–149.
89. Там само. – 1934. – Ч. 3. – С. 1–16; 1935. – Ч. 6. – С. 37–40; 1936. – Ч. 8. – С. 77–84; 1937. – Ч. 9. – С. 85–92.
90. Там само. – 1936. – Ч. 8. – С. 12–14.
91. Там само. – 1938. – Ч. 10. – С. 112–117.
92. Там само. – С. 117–123.
93. Бібліографія ЗНТШ... – С. 156, 158, 180, 185, 187, 215, 324.
94. Там само. – С. 251, 331, 333, 340–341.
95. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2232, арк. 20, 25 зв.

В статье исследуется развитие украинского языкознания в Галиции второй половины XIX – первой трети XX века. Показано вклад в его развитие И.Вагилевича, Я.Головацкого, Е.Огоновского, И.Верхратского, Е.Желехивского, А.Колессы, С.Смаль-Стоцкого, И.Франко, И.Свенцицкого, И.Зильинского, И.Панькевича, В.Симовича и других ученых.

Ключевые слова: Галиция, Надднепрянская Украина, украинское языкознание, Научное общество имени Шевченко, Львовский университет, Черновицкий университет.

The development of Ukrainian linguistics in Galicia in the second half of the 19th and the first third of the 20th centuries is depicted in the article. The peculiarities of its development are described in particular and the contribution into the regional philological research of I.Vahilevych, Ya.Holovatsky, O.Ohonovsky, I.Verkhratsky, E.Zhelekhivsky, O.Kolessa, S.Smal-Stotsky, I.Franko, I.Sventsiski, I.Zilynsky, I.Pankievych, V.Simovych and investigators is characterized.

Keywords: Galicia, Naddnipyrianska Ukraine, Ukrainian linguistics, Shevchenko Scientific society, Lviv University, Chernivtsi University.

УДК 94 (437):314.7“1918/1939”

Петро ФЕДОРЧАК, Тетяна ФЕДОРЧАК

КУЛЬТУРНО-ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1918–1939-х рр.

У статті аналізується діяльність українців-емігрантів у Чехословацькій Республіці з розвитку української освіти, науки, літератури та мистецтва у 20–30-ті рр. XX ст. Автори простежують діяльність українських культурних товариств, інституцій, наукових інститутів, створених представниками української політичної міграції – колишніх активних творців та діячів УНР та ЗУНР. Показано, що, завдяки активній підтримці чехословацьких властей і громадськості, українці за рубежем збагачували вітчизняну культуру, залучали її до загального річища світової культури.

Ключові слова: українська еміграція, Чехословацька Республіка, співробітництво, культура.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Чехії надавався притулок українським патріотам, які рятувалися від окупаційних властей. Після Першої світової війни в Чехословацькій Республіці (ЧСР) опинилося кілька тисяч українських військовополонених і біженців¹. У 1922 р. тут налічувалося до 20 тис. українських емігрантів, які прибули сюди після поразки в Україні самостійницьких національно-визвольних змагань. Вони компактно мешкали в Празі, Пльзені та інших містах².